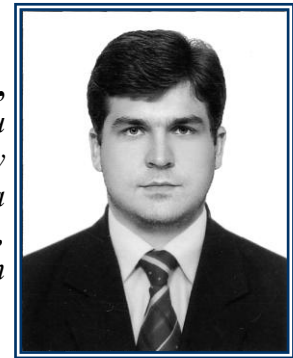

УДК 343.222.4:343.224.1 (447)

Громко Володимир Ярославович,
 викладач кафедри
 кримінального права і процесу
 Івано-Франківського університету права
 імені Короля Данила Галицького,
 адвокат

ВПЛИВ УМОВ ЖИТТЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО НА ПРИЗНАЧЕНЕ ЙОМУ ПОКАРАННЯ

Стаття частково дає відповідь на питання, які виникають у процесі застосування недосконалого вітчизняного кримінального законодавства щодо призначення покарання неповнолітнім, а також можливості врахування судом при призначенні покарання неповнолітнім умов його життя, акцентує увагу на можливості застосування до неповнолітнього ст. 69 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: покарання, неповнолітній, призначення покарання.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що призначення покарання неповнолітнім є важливим аспектом у вихованні майбутнього покоління, а також у формуванні законотворчого населення.

Постановка завдання. Мета дослідження конкретизується в її завданнях, а саме: комплексне дослідження проблем, які виникають при призначенні покарання неповнолітнім; варіанти вирішення проблеми двозначного розуміння термінів, закріплені законодавцем, які застосовуються при призначенні покарання; можливість призначення покарання неповнолітнім, меншого від мінімальної межі санкції відповідної статті.

Об'єктом дослідження є особливості призначення покарання неповнолітнім, а саме ті обставини, за яких при призначенні покарання неповнолітньому суд повинен врахувати більш широке коло обставин, ніж при призначенні покарання особі, яка вчинила злочин після досягнення повноліття.

В роботі звернено увагу на окремі проблеми застосування законодавства до неповнолітніх, а також можливості застосування статті 69 КК України, що потребують додаткового дослідження, та запропоновано певні шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій вказує на те, що питання покарання неповнолітнього за вчинений ним злочин завжди привертало увагу як практиків, так і науковців – кандидатів юридичних наук В. М. Василяша, В. М. Бурдіна та інших. Проте на сьогоднішній день єдиної думки серед дослідників немає, існують тільки спільні точки дотику, у яких науковці погоджуються з тим, що покарання, яке призначається неповнолітньому, повинно, першочергово, виправити його, змінити на краще сторону і запобігти вчиненню нових злочинів у майбутньому.

Так, розділ XV Загальної частини Кримінального кодексу України передбачає особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, так звані пільгові обставини призначення покарання за скоєні ними злочини. Зокрема, частина 1 статті 103 КК України вказує на особливості призначення покарання неповнолітнім, а саме на ті обставини, за яких при призначенні покарання неповнолітньому суд повинен врахувати більш широке коло обставин, ніж при призначенні покарання особі, яка вчинила злочин

після досягнення повноліття. Серед них, по-перше, загальні засади призначення покарання, вказані у ст. 65 КК України обставини, які його пом'якшують та обтяжують (ст. ст. 66-67 КК України); по-друге, особливості застосування до неповнолітніх окремих видів покарань, передбачених ст. ст. 98-102 КК України, такі як: штраф; громадські та виправні роботи; арешт; позбавлення волі на певний строк. По-третє, так звані специфічні обставини, які зазначені у ч. 1 ст. 103 КК України, – умови життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку, інші особливості особи неповнолітнього [2].

Щодо застосування загальних засад призначення покарання слід звернути свою увагу на ч. 3. ст 65 КК України. Вона містить підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, за вчинений злочин. За цих обставин необхідно згадати також про статтю 69 КК України, у якій містяться норми про те, що суд може призначити покарання більш легке, ніж це передбачено нижньою межею санкції статті для відповідного складу злочину, шляхом застосування статті 69 КК України за умови наявності декількох (не менше двох) обставин, що пом'якшують покарання, із урахуванням ст.66 КК України, а також особи винного [1, с. 250-257]. Ця стаття містить також банкетну норму, яка відсилає нас до Загальної частини Кримінального кодексу України, у якій містяться межі, що їх суд не може переступати при винесенні вироку.

Ч. 1 ст. 103 Кримінального кодексу України, вказує також на те, що суд при призначенні покарання неповнолітньому повинен враховувати умови життя та виховання неповнолітнього, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього.

Окремі науковці, серед яких кандидати юридичних наук Бурдін В. М. та Василяш В. М., під іншими особливостями особи неповнолітнього розуміють, зокрема, такі умови життя та особливості виховання особи неповнолітнього, як:

- сімейні обставини – наявність чи відсутність батьків або осіб, що їх замінюють, рівень їх турботи про дитину та позитивний або негативний (з суспільної точки зору) вплив на неповнолітнього;
- матеріальні умови життя і виховання неповнолітнього;
- відвідування школи чи іншого навчально-виховного закладу, рівень успішності та стан поведінки, ставлення до вчителів, вихователів;
- морально-психологічний клімат у колективах, членом яких є неповнолітній, його стосунки з ровесниками та іншими неповнолітніми, становище серед найближчого оточення;
- спілкування з дорослими, їх авторитетність у неповнолітнього та їхній вплив на засуджуваного, наявність матеріальної чи іншої залежності від дорослих;
- рівень фізичного, інтелектуального розвитку, здатність усвідомлювати фактичну сторону і соціальне значення скоєного та покарання, яке може бути призначене;
- попередня поведінка неповнолітнього, насамперед його реакцію на застосування дисциплінарних заходів, раніше застосоване звільнення від кримінальної відповідальності і покарання;
- поведінка неповнолітнього після вчинення злочину, зокрема ставлення до потерпілого, поведінка в ході досудового розслідування і судового розгляду справи;
- наявність у неповнолітнього морального обов'язку піклуватися про інших членів сім'ї та його ставлення до цього обов'язку;
- ставлення неповнолітнього до правопорушень, вчинених іншими особами, та до призначених їм правових заходів впливу. Вказана точка зору є правильною, проте

автором не проводиться розмежування, як саме названі обставини повинні впливати на рішення суду при призначенні покарання неповнолітньому [4, с. 7-12].

Виклад основного матеріалу дослідження. На практиці нерідко виникає проблема при призначенні покарання неповнолітньому за скоєний ним злочин за статтями з матеріальним складом злочину, зокрема за статтями 185 КК України (крадіжка), 186 КК України (грабїж), 187 КК України (розбїй). Суд при призначенні покарання, враховуючи таку обставину, як умови життя, повинен її застосовувати до неповнолітнього як таку, що обтяжує покарання, чи як таку, що пом'якшує (тобто коли неповнолітній із благополучної заможної родини і веде, так би мовити, правильний спосіб життя, то таку обставину необхідно вважати як обставину, яка пом'якшує покарання, чи як таку, що обтяжує; і навпаки, коли особа із неблагополучної родини, то відповідно така обставина є пом'якшувальною чи обтяжувальною). Тож у якому випадку умови життя виступають як пом'якшувальна, а в якому як обтяжувальна обставина. У науці кримінального права проводились окремі дослідження вказаних вище норм, однак комплексного, повного та багатовекторного дослідження особливостей призначення покарання неповнолітнім у юридичній науці не було. На нашу думку, судові при призначенні покарання неповнолітнім необхідно виходити насамперед із принципу рівності всіх перед законом і судом, із індивідуального світобачення та світосприйняття неповнолітнього, тобто його особистого ставлення до скоєного ним діяння та можливості усвідомлення ним наслідків, які могли настати. Інакше кажучи, злочин вчинявся таким неповнолітнім через необачність, та без усвідомлення тяжкості суспільних наслідків, які настали, чи такий злочин вчинявся усвідомлено, із певною мірою прогнозованими наслідками для неповнолітнього і, що найгірше та найнебезпечніше, з бажанням їх настання.

Стаття 69 Кримінального кодексу України, яка називається «Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом», досить широко застосовується у сучасному судочинстві; положення, які містяться у ній, дозволяють призначити за вчинення будь-якого виду злочину покарання менше від найнижчого, яке передбачене у санкції відповідної статті, при наявності декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, та з урахуванням особи винного. Тобто суд за наявності двох підстав: перша – обставини, що пом'якшують покарання, друга – урахування особи винного, – може призначити покарання, яке «не зовсім» відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину для скоєного діяння. Варто зазначити, що ці підстави повинні бути наведені у кількості не менше двох, що прямо впливає із фабули статті. Так, наприклад, за умисне вбивство ч. 1 ст. 115 КК України, санкція передбачає позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років. Суд при винесенні вироку, посилаючись на статтю 69 КК України, наводячи обставини, що пом'якшують покарання, тобто обставин, що характеризують саме діяння, а також обставини, що характеризують особу винного, має всі законні підстави для призначення покарання у вигляді не семи років, як передбачено найнижчою межею санкції статті, за яку, як правило, нижче опускатися не можна, а лише один рік позбавлення волі. Більше того, якщо особа зарекомендує себе позитивно в місцях позбавлення волі, стане на шлях виправлення, суд може замінити частину невідбутого покарання більш м'яким або засуджена особа може потрапити під під амністію чи акт помилування. Таким чином, за вчинення умисного вбивства винна особа може мати покарання менше одного року або відбутися більш м'яким покаранням.

Обставини, що пом'якшують покарання, законодавець наводиться у статті 66 Загальної частини Кримінального кодексу України. Відповідно такими є [1, с. 25]:

- 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину;

- 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;
- 3) вчинення злочину неповнолітнім;
- 4) вчинення злочину жінкою у стані вагітності;
- 5) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;
- 6) вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
- 7) вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого;
- 8) вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності;
- 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України.

До обставин, які характеризують особу винного, належать, як правило, позитивна характеристика за місцем проживання, місцем роботи або навчання, наявність на утриманні неповнолітніх дітей або батьків-інвалідів та ін. Зрозуміло, що такий перелік не може бути вичерпним. Проте у судових вироках нерідко можна побачити таку пом'якшувальну обставину, як: особа вперше вчинила злочин. На нашу думку, таку обставину не можна вважати пом'якшувальною, оскільки це не є певним досягненням особи чи обставиною, яка дає можливість ставитися до винного більш лояльно. Важливим є факт вчинення особою суспільно небезпечного діяння, тобто злочину, тому не потрібно сам факт вчинення злочину вважати за обставину, яка може пом'якшувати таке діяння.

Необхідно сказати, що законодавець дійсно вживає такий термін, як «особа, яка вперше вчинила злочин», проте його застосування відбувається у випадку звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45; 46; 47; 48 КК України). Використовується цей термін виключно до злочинів невеликої або середньої тяжкості. Тут важливим є розрізняти звільнення від кримінальної відповідальності та обставини, які можуть бути пом'якшувальними і які характеризують особу винного.

У такому випадку якщо суд і застосує цю обставину як пом'якшувальну, то логічним було б її застосування у разі вчинення особою злочинів невеликої або середньої тяжкості, та ніяк не до важких чи особливо важких злочинів, що на сьогодні є непоодинокими випадками. Також, на нашу думку, привільно було б застосовувати її виключно як таку, що характеризує особу винного, проте аж ніяк не як обставину, яка характеризує саме діяння, що нерідко плутається або взагалі не розмежується на практиці.

Слід зазначити, що дії законодавця були правильними при введенні ст.69 КК України, вона дійсно має важливе значення для призначення покарання, проте ця стаття повинна застосовуватись судом як виняток, а не як правило.

У випадках, коли суд дійсно бачить, що призначення найнижчого покарання, яке передбачене санкцією відповідної статті, буде однаково суворе стосовно відповідної особи, неповнолітніх зокрема, коли особа дійсно щиро кається у вчиненому, наявні пом'якшувальні обставини, які характеризують діяння, так і обставини, які характеризують особу винного, лише тоді і тільки тоді суд у праві застосувати вказану статтю.

Достатньо широке застосування статті 69 КК України навіть у тих випадках, коли немає жодних на те правових підстав, наштовхує на висновок, що наша судова система не готова до подібного роду винятків із правил.

Висновки. Отже, враховуючи ситуацію, яка склалася навколо ст.69 КК України, законодавцю необхідно встановити певні межі, рамки її застосування, передбачити обов'язкову наявність обставин, які пом'якшують покарання із посиланням на конкретний пункт відповідної статті Кримінального кодексу України, а саме на вище згадану статтю 66 КК України, та провести чітке розмежування між обставинами, які характеризують саме діяння, та обставинами, які характеризують особу винного, і аж тоді суд, повно, всебічно та об'єктивно дослідивши обставини справи, матиме повне легітимне право застосовувати статтю 69 КК України.

Щодо призначення покарання неповнолітнім, то тут суд повинен, перш за все, виходити із принципу рівності всіх неповнолітніх перед законом та судом, незважаючи на їх соціальне становище у суспільстві, умови та спосіб життя, вплив дорослих, об'єктивно оцінити всі обставини, за яких було вчинене діяння, та винести покарання, яке б найбільш відповідало ступеню суспільної небезпеки.

Враховуючи види покарання, які можливо застосовувати до неповнолітніх, а також засади кримінального законодавства про те, що Кримінальний кодекс України має на меті не тільки покарання винного, а й його виправлення, суд має повне право практично у всіх випадках застосовувати при призначенні покарання неповнолітнім статтю 69 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Васи́лаш В. М. Підстави призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та деякі проблеми встановлення їх у судовій практиці / В. М. Васи́лаш // Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2008. – № 3. – С. 250-257.
2. Кримінальний кодекс України від 26.11.2003р. Офіц. видання. – К. : «Видавничий Дім «Ін Юре». – 240 с.
3. Лобач В. Правосуддя щодо неповнолітніх має бути складовою процесу національного розвитку кожної країни / В. Лобач // Вісник прокуратури. – 2008. – № 9. С. 7-12.

Громко В. Я. Влияние условий жизни несовершеннолетнего на назначенное ему наказание

Статья частично отвечает на вопросы которые возникают в процессе применения несовершеннолетнего отечественного уголовного законодательства, к назначению наказания несовершеннолетним, а также возможности учета судом при назначении наказания несовершеннолетним условий жизни несовершеннолетнего, акцентирует внимание на возможности применения к несовершеннолетнему статьи шестьдесят девятой уголовного кодекса Украина.

Ключевые слова: наказание, несовершеннолетние, назначение наказания.

Gromko V. Y. Influence of Life Designed for Him a Minor Penalty

The influence of juvenile's life conditions on his penalty. The article partially answers the questions arising from the application of the imperfect national legislation to imposing a penalty on juveniles as well as highlights the possibility of taking into consideration juvenile's life conditions during imposing a legal penalty on him. It emphasizes the possibility of applying Article 69 of the Ukrainian Criminal Code to a juvenile.

Key words: punishment, juveniles, sentencing.

